

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка

Велика місія маленької бібліотеки

(Сільська бібліотека – центр місцевої громади)

оглядово – методичні матеріали

ББК 78.38

Велика місія маленької бібліотеки: сільська бібліотека – центр місцевої громади: оглядово - методичні матеріал / ОУНБ ім. В. Г. Короленка; підгот. А. Матюшенко; відп. за вип. О. Сльозка. – Чернігів. – 2010. – 33 с.

Незважаючи на тяжкі умови існування більшості українських сільських бібліотек, вони все одно залишаються найважливішим, найдемократичнішим осередком культури, що забезпечує місцевій спільноті безкоштовний доступ до інформації, освіти, дозвілля. Видання пропонує огляд новаційної діяльності сільських бібліотек як соціокультурних осередків, приклади їхньої співпраці з іншими установами культури, громадськими організаціями тощо.

Упорядник, комп'ютерний набір: А. Матюшенко

Відп. за вип.: О. Сльозка

Комп'ютерне макетування: Л. Цимбал

Ризограф ОУНБ ім. В. Г. Короленка

Тираж: 50 прим.

Маленька сільська бібліотека сьогодні переживає не найкращі часи. Її сучасний стан – це пряме відображення суспільних негараздів: економічної кризи, демографічного дисбалансу, політичних потрясінь. Як результат спостерігаємо майже суцільний занепад чи не єдиного (поруч з клубною установою) осередку культурного життя в селі. В той же час, за даними соціологічного дослідження «Сільська бібліотека на мапі України», проведеного Національною Парламентською бібліотекою України в 2007р., послугами навіть такої – погано обладнаної, холодної, бідної фондами бібліотеки користуються більше 50% сільських жителів, чверть з яких – діти до 14 років. Віконцем у світ знань, джерелом інформації, душевною розрадою сприймають її люди. А від бібліотекаря, «першого вісника краси і добра» (Т. Манн), чекають і юридичної консультації, і психологічної підтримки, і життєвої поради. Як же йому, скромному зброєносцю культури, що працює наполовину, а то й на чверть ставки, утримати в своїх слабких, переважно жіночих руках, цю зброю, не схибити у примарних битвах з вітряками чиновницької байдужості, невігластва, упередженості? Де взяти сили? В громаді, на гроші якої, власне, створена і для якої працює бібліотека! Якщо працює добре, якщо громада належним чином оцінює роль бібліотеки в зростанні економічних показників життя села, покращенні його соціального мікроклімату, тоді шукаються і знаходяться шляхи, що наближають сільську книгозбірню до її європейського стандарту, проголошеного Маніфестом ЮНЕСКО про публічні бібліотеки (1994р.). Завдання публічної бібліотеки, окреслені в Маніфесті, полягають у наданні суспільству таких послуг як:

- створення та розвиток навичок читання у дітей з раннього віку;
- сприяння освіті як індивідуальній, так і в навчальних закладах – і самоосвіті на всіх рівнях;
- надання можливостей для індивідуального творчого росту;
- розвиток уяви і прагнення до творчості у дітей та молоді;
- сприяння розповсюдженню знань про культурну спадщину і розвиток здібностей;
- з оцінювання мистецтва, наукових досягнень і нововведень;
- забезпечення доступу до матеріалів, що відображають всі виконавські види мистецтва;
- сприяння розвитку діалогу між культурами різних народів та збереження їх самобутності;
- підтримка традицій усної творчості;
- забезпечення доступу громадян до всіх видів сучасної інформації,
- належне інформаційне обслуговування місцевих підприємств, асоціацій, окремих груп спеціалістів;
- сприяння оволодінню інформаційною та комп'ютерною грамотністю;
- надання допомоги та участь в реалізації заходів та програм з розповсюдження грамотності, орієнтованих на всі вікові категорії.

Такі взірцеві (модельні) бібліотеки послідовно і успішно створюються за Державною програмою в Російській Федерації. В Україні спробу на регіональному рівні розробити свою модель сільської бібліотеки здійснили в Миколаївській області (чому передувала трирічна копітка наукова підготовка, прийняття низки владних рішень). В області затверджено «Модель публічної (сільської) бібліотеки». Згідно цього документу, вона може існувати як муніципальний

інформаційний центр, довідкова бібліотека, центр доступу до Інтернету, центр підтримки освіти дорослих (або самоосвіти), центр комп'ютерної грамотності, центр міжособистого спілкування, центр дозвілля, центр відродження та збереження народної культури, центр підтримки незахищених верств населення, центр підтримки сім'ї тощо. Був обраний найбільш оптимальний та зручний графік роботи, забезпечений комфортний доступ для людей із фізичними обмеженнями. До бібліотек надійшли нові меблі, відповідно – оновлені інтер'єри з облаштуванням зон відпочинку для різних категорій відвідувачів. Інформаційні ресурси поповнено сучасними електронними документами, аудіокнигами; облаштовано автоматизовані робочі місця для бібліотекарів та читачів.

Вибір спеціалізації (або профілю діяльності) це, по суті окреслення бібліотекою своєї місії: чому існує, кого обслуговує (вірніше, з ким співпрацює), з якою метою. Місію бібліотека визначає, виходячи з дійсних потреб громади і кожного пересічного громадянина, а не тільки свого читача. Безперечно, що ці потреби бібліотекар знає, постійно вивчає, вчасно на них реагує і навіть передбачає. І пам'ятає про своє надзавдання – створити навколо бібліотеки особливе інтелектуальне середовище, до якого люди потягнуться не тільки за інформацією та знаннями, а й духовними, емоційними враженнями, бажанням творчої та соціальної самореалізації. Ось, наприклад, Секретарська сільська бібліотека Кривоозерської ЦБС Миколаївської області обрала своїм девізом вислів: «Цікаве і нове». Тут мають на меті амбітне завдання – побудувати бібліотеку майбутнього, цілком справедливо вважаючи, що перетворення бібліотеки означає початок змін в культурній, соціальній, освітній сфері села.

Взагалі-то зміни (як і розруха) починаються в головах. Передусім, це стосується постаті самого бібліотекаря. В його голові повинна визріти думка, що стане твердим переконанням: «Я можу все» або «Відкривають тим, хто стукає». Без цього наполегливого стукання не буде нічого: ані ремонтів, ані нових книжок та періодики, ані репутації, або як сьогодні прийнято говорити «позитивного іміджу». Звичайно, іноді допомога приходить несподівано, особливо під час політичних кампаній. Але частіше спонсорів доводиться шукати. І не просто тих, хто обмежується одноразовими подарунками, а стають справжніми друзями бібліотеки, входять до піклувальної (або наглядової) ради, своїм авторитетом здатні привернути увагу спільноти до проблем бібліотеки. Її друзями можна вважати і будь-якого жителя села, хто подарував книгу, або виписав газету чи журнал, допоміг з ремонтом, прикрасив книгозбірню майстерним виробом, бере участь в краєзнавчих дослідженнях або волонтерській роботі. До речі, волонтери не тільки допомагають в обслуговуванні на дому немічних та престарілих жителів села, а й займаються підготовкою та проведенням масових заходів, виступають співведучими, лекторами, рекламують бібліотечні ресурси. Їхня благородна справа повинна вшановуватись, наприклад на святі друзів бібліотеки – з публічним звітом бібліотекаря перед громадою, врученням листів – подяк кращим волонтерам, фотовиставкою «Людина, що читає», конкурсом слоганів про книгу та бібліотеку, міні-виставою «Бібліосміх», концертною програмою «Поезія в музиці» і навіть... фірмовим бібліотечним пирогом. Засоби популяризації меценатства – це і спеціальні штампи, екслібриси на подарованих книгах, і формування з них окремих фондів, висвітлення імен меценатів у ЗМІ, оформлення стендів, альбомів «Ми їм дуже вдячні».

Зв'язок з громадськістю – це, на думку наших англійських колег, є головною роботою для бібліотекаря, який має постійно підтверджувати значущість бібліотеки в спільноті:

Владним структурам як посередник для забезпечення зворотнього зв'язку з населенням, формування громадської думки; популяризації ідеї місцевого самоврядування; центр, де акумулюються опубліковані та неопубліковані документи щодо різних аспектів життєдіяльності регіону.

Читачам як місце комфортного і якісного обслуговування через поглиблення уваги до індивідуального користувача, впровадження нових послуг; осередок самоосвіти, спілкування та відпочинку.

Жителям села як консультаційний центр, де можна знайти багато цікавої і корисної інформації з питань повсякденного життя.

Закладам культури, освіти як помічник у співпраці в організації дозвілля селян, позашкільного навчання, безперервного навчання дорослих.

Громадським організаціям як реальний та потенційний партнер в ініціюванні фандрейзингових проектів.

Проекти для бібліотек – це не тільки власний розвиток (додаткові кошти, покращення якості життя та професійної самооцінки), а й можливість впливати на суспільство, вдосконалювати та згуртувати його.

Серед розмаїття успішно реалізованих проектів сільських бібліотек більшість таких, що безпосередньо пов'язані з життям своєї спільноти. Наприклад, зусиллями директора Посадської історико-краєзнавчої бібліотеки-музею ім. Ф. Ф. Павленкова С. К. Лобанової (Пермська обл., Росія) в селі висаджено дендропарк, при бібліотеці відкрито школу картопляра. 11 сільських бібліотек Тверської області (Росія) працюють за авторськими програмами: «На допомогу навчальному процесу», «Історичне краєзнавство», «Повернення до своїх джерел», «Родина. Будинок. Дозвілля» тощо. Взагалі, тематика програмно-проектної діяльності найрізноманітніша: «Бібліотека – громадський центр села», «Бібліотека – територія толерантності», «Молодіжна просвіта», «Жити та пам'ятати» (благоустрій військових поховань), «Вшанування учасників бойових дій на території інших держав», «Нас збрала одна турбота» (очищення місць загального відпочинку), «Допомога фермерським господарствам», «Бібліотека – на допомогу безробітним» (навчання комп'ютерної грамотності, пошуку роботи через Інтернет), «Бібліотека – каталізатор розвитку творчо обдарованих людей» (майстер-класи з засвоєння комп'ютерних програм графічного дизайну, популяризація та пошук ринку збуту творів аматорського мистецтва), «Добром зігріті серця» (підтримка соціально незахищених жителів села), «Екологія. Книга. Читання», «Природа шукає друга», «З періодикою – у третє тисячоліття», «Освіта – шлях до успіху», «Я входжу у світ мистецтва», «Залишитись у селі??? Залишитись у селі!!!», «Відродження духовних, моральних цінностей Вітчизни», «Не дай свічці згаснути» (об'єднання молоді та дітей навколо бібліотеки для самостійної краєзнавчої діяльності).

Важливим напрямком громадської ініціативи сільських бібліотек є участь у розвитку зеленого туризму (розробка екскурсійних маршрутів, проведення екскурсій, організація культурних програм). До речі, саме з сільської бібліотеки і розпочався розвиток зеленого туризму на Хмельниччині. Отже, якщо маленька сільська бібліотека хоче змінюватись, вона повинна ставити перед собою великі завдання – наприклад, створення культурного бренду села, сприяння його неповторній місцевій самобутності. А робити кожного дня звичайні, буденні, але вкрай необхідні справи, щоб стати привабливішою в очах людей, теж із своїм особливим, несхожим на інші обличчям.

Стиль бібліотеки формує перш за все її вигляд – ошатний, продуманий, інтер'єр якого прикрасять квіти, фотографії та картини місцевих аматорів або дитячі малюнки, вироби народних умільців, куточки народного побуту. Привернуть увагу відвідувачів і такі прості маркетингові прийоми, як приємний запах, неголосна музика. В рекламних цілях використовуються оригінальні, іноді гумористичні слогани, що пропагують бібліотечні послуги,

запрошують у світ книги та читання: «Слава Богу, ти прийшов!», «Запрошуємо всіх, кому по 17, двічі по 17, і навіть...тричі по 17», «Вислухаємо, порадимо, допоможемо», «Спитай мене про щось, я люблю складні питання», «Від читання не гладкішають», «Читай, щоб жити цікаво», «Читай і відпочивай!», «Присядемо, почитаємо і дамо поспіху пройти мимо», «Наш девіз: втомлених – терпляче, грубих – коректно, нервових – стримано, соромливих – тактовно і всіх – привітно!», «Не відмовляй собі у задоволенні – почитати», «Непрочитані книги вміють помститися», «Ваша бібліотека завжди поруч із Вами», «Завжди працюємо для Вас». Атмосферу гостинності та приязні доповнить і фото бібліотекаря, читацька стінгазета або «Чат на паркані» (планшет, де відвідувачі можуть залишати свої думки, враження і побажання), фотостенд «Видатні люди – гості нашої бібліотеки».

Слід обов'язково подбати про зручне облаштування внутрішнього простору бібліотеки, максимальне розкриття фондів. Навіть у невеликому приміщенні можна виділити декілька зон обслуговування: інформаційну, де розташовані довідкові матеріали (словники, енциклопедії, досє – накопичувачі різного роду корисної інформації соціально-побутового характеру, довідково-бібліографічний апарат, що складається з алфавітного та систематичного каталогів, СКС, краєзнавчої картотеки, СКС для дітей, картотеки обласних періодичних видань, картотеки соціально-економічного профілю села, картотеки соціально-незахищених верств населення тощо), читацьку та хоча б невеличку рекреаційну.

Цікавий приклад модульної розстановки фонду спостерігаємо в Брусовській сільській бібліотеці Тверської області (Росія).

1 модуль має назву – Універсальні знання (розстановка систематично-алфавітна), з окремими тематичними полицками: «Майстрам і майстриням », «Улюблена страва», «Сад та город», «Будьте здорові», «Відкриваючи свою справу», «Працевлаштування». На допомогу школярам оформляють-ся викладки: «Клас+», «Жива планета», «Побачити та захопитися», «Із часів незапам'ятних».

2 модуль – Світова література;

3 модуль – Російська література (класики та сучасники);

4 модуль – ЖВЛ (життя видатних людей);

5 модуль – Ліра (поезія, з виділенням тематичних полицок: «Війна в поезії», «Образ матері в поезії», «Пори року», «Улюблена лірика»);

6 модуль – Улюблене читиво;

7 модуль – Милий край.

Дуже важливо гармонійно поєднати візуальний образ бібліотеки і її змістовну складову, тобто саму діяльність, напрямки якої форми та методи бібліотека сьогодні має право довільно обирати.

Головний критерій – реальна користь людям, що живуть на цій території в їх потребі актуальної інформації, освіти, дозвіллі.

Інформаційна функція сільської бібліотеки дуже важко реалізується, зважаючи на обмеженість ресурсів, але мінімальний набір послуг (в першу чергу, фактографічну інформацію з питань повсякденного життя) бібліотека здатна надавати. В окремих папках-досє, на стендах, в адресо-реквізитних картотеках акумулюється інформація щодо діяльності місцевих органів

самоврядування, відомості про найбільш запитувані районні служби, матеріали, що стосуються хвилюючих людей тем: «Пенсійний захист», «Земельні відносини», «Економіка району», «Працевлаштування», «Пільги та податки», «Охорона здоров'я». В довідковому апараті, перш за все тематичних картотеках, вводяться «гарячі рубрики»: «Мої рятівні сотки», «Фітотерапія і наше здоров'я», «Готуємо дитину до школи», «Як захиститися від грипу», «Лікнеп для кухаря», «Абетка квіткаря», «Цікаво знати» тощо.

Для покращення інформаційної обізнаності жителів села бібліотеки практикують організацію на своїй базі громадських приймалень, де проводяться зустрічі з представниками влади, бізнесу, юристами, працівниками соціальних служб району. Питання до них збираються в спеціальні скриньки, або, якщо компетенція бібліотекаря дозволяє, відповіді надаються у формі експрес-бесід, інформ-хвилинок, годин інформації «Земля. Власність і господар», «Україна і Європа: шляхи назустріч».

Освітня, просвітницька функція бібліотек пов'язана з пропагандою читання як такого. В сільському середовищі це теж нелегке завдання на фоні не дуже усталених культурних традицій, тяжкої праці людей і умов їхнього побуту. Читацькі інтереси дорослих читачів сільських бібліотек, носять дуже часто прикладний характер, зорієнтовані на пошук не стільки цікавого, скільки корисного, наприклад, про нові аграрні технології, стандарти Всесвітньої Організації Торгівлі на сільгосппродукцію, поради щодо самолікування, ведення домогосподарства. Безумовно популярними завжди залишаються бестселери: жіночі романи, детективи, фантастика. Сільській бібліотекар, задовольняючи попит на розважальну літературу, завжди «тримає на думці» необхідність розвивати художні смаки, розширювати коло читацьких інтересів своїх користувачів. І, звичайно, розмірковувати щодо читача втраченого. Найчастішою причиною його відмови від бібліотеки є незадоволений попит. Але ж його можна і формувати і корегувати. Наприклад, зацікавити виставкою забутих книг «Забуті, але «живі». Книги, складні для сприйняття, представити в окремій експозиції: «Література для талановитого читача» або «Книжкове меню для гурманів». Оригінальною рекламою стануть виставки-пропозиції: «Ваші діти радять прочитати», «Улюблені книги нашої влади». Книги, що повертаються читачами, теж можна виставляти на окремій полиці: «Тільки-но прочитано» з різнокольоровими закладками – оцінками («сподобалось», «не сподобалось», «раджу прочитати»). Отже, за законами маркетингу, на кожную книгу обов'язково є свій читач. Звичайно, іноді його треба шукати й поза стінами бібліотеки, нести книгу, як то кажуть, у люди: на свята, ярмарки, в місцеві установи, на клубні масові заходи, громадські акції – всіма доступними засобами завойовувати у населення популярність та довіру.

Відома теза, що людина повинна «вповзати» в бібліотеку дитиною і залишатися в ній на все життя. Тоді зрозуміло, що «вирощувати» свого читача треба змалку, прививати звичку до книги, до читання, до самої бібліотеки як території безпеки та задоволення, де тобі завжди раді, де весело та цікаво. Веселих, цікавих і, головне, корисних занять для дітей досвідчений бібліотекар може запропонувати чимало. Наприклад, у вихованні свідомого, гуманного ставлення до світу живої природи. Екологічні проблеми майже всюди дуже актуальні, але не завжди сприймаються як нагальні в сільському дорослому середовищі. Поглядом дітей і дорослі побачать більше... Для екологічного конкурсу «Світ у нас один», що був проведений Смаргонською сільською бібліотекою (Білорусь), юні читачі підготували пам'ятки, альбоми, закладки, тематичні папки, виставки виробів з природних матеріалів; а головне – продемонстрували цілком зріле бажання захистити свій світ і себе в ньому...

Зі своїми юними помічниками бібліотекар може ініціювати різноманітні екологічні акції по облагородженню навколишнього середовища: «Зробимо село кращим», «Посади дерево»,

«Прибери свій двір – прибереш світ», «Квітуха садиба», «Пережити зиму звірю та птаху», «Пташиний будиночок» тощо. Разом з бібліотекарем діти підготують фотостенди, виставки-звинувачення: «Наша земля благає допомоги», «Що ми залишимо після себе». Маленькі читачі покажуть своїм батькам, як вони відчують, сприймають природу засобами мистецтва: «Слухаємо, фантазуємо, малюємо», «Природа – умілим рукам», «Зоопарк на дивані», «Дари землі на полотні».

У заохоченні до бібліотеки сільської молоді (як, втім, і дорослих) слід активніше використовувати ігрові, інтерактивні форми спілкування. Вабить все, що незвично, несе елемент несподіванки, змагальності, яскравого дійства: буккросинг, флеш-моб (наприклад, одночасна поява біля бібліотеки чи в центрі села великої кількості молодих людей із книгами в руках); конкурси «Лідер читання», «Людина і книга», «Мої вірші про книгу», акція «10 книг, що сколихнули тебе», моно-вистава-презентація улюбленої книги «Прочитай - не пожалкуєш», години фантазії і творчості «Ані дня без свята» (вигадування власного святкового календаря), «Мої маленькі скарби» (виставка власних колекцій).

Серед новинок масової роботи з популяризації читання – молодіжні бібліотечні асамблеї, сюжетно-рольові ігри, літературний хіт-клуб, ярмарки читацьких думок, бліц-програма «Юнацький час», «Бібліотечна служба новин», огляд-реклама нових книг, літературний аукціон, поліфонічна мозаїка нової літератури та періодичних видань, анонси ювілеїв на наступний місяць, афіші визначних дат, паради суперкниги. Молодь охоче пограє в хроноскоп (хронологічна гра, завданням якої є визначення історичної послідовності певних явищ, подій, написання літературних творів тощо), літературно-географічна гра «Де і з ким це відбувалося» (учасникам необхідно позначити на карті місця, де відбувались ті чи інші події, описані в книгах, макети титульних сторінок яких розміщено поряд), літературний диліжанс (подорож за творами окремих авторів), літературну головоломку «Розпізнайте, хто я?» (один з учасників гри обирає відомий літературний персонаж, а інші задають йому питання, намагаючись впізнати, хто він такий. «Герой» може відповідати тільки «так» чи «ні»), літературний колаж (він складається з визначення рейтингу найпопулярніших творів, бібліографічного огляду у вигляді «живих анотацій», експрес-інформації за участю всіх присутніх, конкурсу міні-оповідань); візьме участь у прес-діалогах, ігрових та музичних паузах. В бібліотеках Смілянської ЦБС Черкаської області молодим читачам пропонується чимало розважально-просвітницьких заходів. Це, наприклад, вечори веселих завдань, вечори подорожі, вечори розгаданих і нерозкритих таємниць, естафети улюблених занять, захисти фантастичних проєктів, збори-диспути. Подібними новаційними прийомами молодь заохочується до творчої діяльності, поглиблює ерудицію, отримує навички культурного спілкування.

Всі засоби, якими багата сьогодні бібліотечна практика, що підказує власний досвід бібліотекаря і його фантазія, мають на меті донести до молоді просту і водночас дуже важливу ідею: людина, що читає, отримує такі дивіденди, як кращий інтелект, кращу пам'ять; вона краще говорить, легше зав'язує контакти, скоріше приймає рішення і загалом має більше шансів досягти справжніх життєвих успіхів. Перші кроки до них людина робить в бібліотеці. Тут вона отримує перші навички самопізнання, самооцінки, толерантного ставлення до іншого «Я», відчуття своїх коренів, своєї «малої Батьківщини» як найріднішого місця на планеті.

Бібліотекар надасть пораду і у виборі майбутньої професії, якщо заведе в картотеці соціально-побутової інформації рубрики «Куди піти вчитися» або створить спеціальну картотеку «Про професії, виробництво та людей працюючих»; визначить (за допомогою районного центру зайнятості) найбільш затребувані в цій місцевості професії, організує ринок професій «Відшукай

свою справу», зустрічі з дорослими фахівцями та студентами, які вже опановують ту чи іншу спеціальність.

Бібліотекар делікатно, без менторства та нудних повчань, познайомить своїх молодих земляків з головними етичними та етикетними нормами – наприклад, у формі ігрових програм «В гостях у королеви англійської», «Від пацанки до панянки» (аналог відомого ТВ-шоу), «Шляхетність на кожний день» або ж запросить на бал ввічливості «Сійся-родися ніжне «Будь – ласка».

Бібліотекар застереже молодь від багатьох звабливих пороків сучасного світу, якщо навчиться задавати (і вислуховувати) незручні запитання, і відповідати на них доступно, чесно і компетентно. У вихованні здорового відношення до життя можуть допомогти такі заходи як: ризик-версія «Якщо...», конкурс арт-проектів (слоганів, плакатів, скетчів) «Не пий – читай», театралізовані бесіди «Молодь в диму», «Солодка примара», акція – марафон «Обери життя», уроки здоров'я «Пити, палити, або жити».

Бібліотека може і повинна намагатися заповнювати культурні лакуни сільської молоді, запрошуючи до спілкування в дискусійних, мистецьких літературних клубах та об'єднаннях; окреслюючи коло тем, що розвивають світогляд, допитливість, цікавість до всього нового, аналітичні здібності. До обговорення можуть виноситись, наприклад, такі питання як «Поговоримо про совість», «Правда і неправда в книгах і в житті», «Щастя – реальність чи ілюзія», «Модний – сучасний, або сучасний – модний?», «Провінція – не географія, а стан душі», «Покликання: як його знайти?».

Найкращими помічниками бібліотеки у нелегкій роботі виховання особистості є сім'я. Відомо, що читаючі діти, як правило, зростають у читаючих батьків. Тому і увага до сім'ї як об'єкту бібліотечного впливу повинна бути особливою. Тут і впровадження сімейних читацьких формулярів та зон читання з тематичними виставками, викладками, довідковим апаратом, фотографіями найактивніших читацьких сімей; і інформаційна підтримка сімейної аудиторії з питань сімейної педагогіки, психології, керівництві читанням дітей. В дозвілєвій практиці сільських бібліотек є багато масових заходів, розрахованих на сімейну аудиторію (див. методично-бібліографічні матеріали «Читання – справа сімейна»): сімейні вечори, свята (близняків, тезок), дні народження дітей, конкурси: малюнків, творів, виробів «Світ захоплень нашої сім'ї», «Географічна карта нашого роду»; години відвертої розмови «Я та дорослі», «Я та мої батьки»; засідання, присвячені домашнім тваринам «Затишно й мирно у нашому домі, де дружно живуть мої друзі й знайомі»; бенефіси шанованих сімей «Уроки прожитого життя», «Сімейний портрет в інтер'єрі», «Обереги вашого дому», тематичні сімейні програми «Сім'я – захисниця Вітчизни», «Кирпоносе інтерв'ю: діти відповідають на «дорослі питання», виставки досягнень домашнього господарства «Що літом вродиться – зимою згодиться».

Жіночі громадські організації, жіночі ради та клуби спроможні стати соціальними партнерами бібліотек у впровадженні програм та проектів, направлених на укріплення сім'ї як основи суспільства, захист прав жінок та дітей. Прикладом подібного ефективного співробітництва є співпраця бібліотек Заринського району (Алтайський край, РФ) з жіночою громадською радою в рамках програми «Сім'я. Жінки. Діти». Ця велика програма складається з декількох підпрограм. Наприклад, завдання програми «Я – людина» – спільно з сім'єю сформувати у дитини вміння бачити і розуміти себе, оточуючий світ, інших людей. Розкриваються такі теми, як «Мій організм», «Що означають наші імена», «Мій родовід», «Моє село», «Уроки доброти», «Декларація прав людини», «Знайди свою справу...», «Земля – наш спільний дім». Виконанню цієї програми служать: історичні сімейні дослідження «Моє відкриття рідного села», вікторини

«Пам'ять світлу село береже», тематичні книжкові добірки, бесіди «Спитай у книжки», «Який Я? Що Я можу? Як стати кращим?»; «Я і моя сім'я»; сімейні зустрічі «Мій тато був солдатом», «Дочки-матері», «Зігріті посмішкою мами» тощо. До програми «Через красу – до людяності» ввійшли такі масштабні теми як «Природа: турбота про навколишній світ», «Батьківщина: любов до неї, її історія, традиції», Програма «Мистецтво» направлена на виховання естетичних смаків, розширення культурних уподобань дорослих та дітей.

Захисту та підтримки потребує і найбільш вразливий прошарок сільських жителів (часто він є і найбільш чисельним): інваліди, самотні пенсіонери, жінки, що самі виховують дітей. Інформаційній підтримці сприяли б, наприклад, рубрики «Допоможу» та «Чекаю допомоги» в картотеці соціально- побутової інформації, – своєрідний «банк даних» для обміну якимось речами чи послугами. Для підтримки психологічної існують перевірені засоби бібліотерапії. Але головне, що необхідно цим людям, – це увага та повага, подолання комунікаційних бар'єрів, дефіциту спілкування. Бібліотека і є тим місцем, де долаються всі бар'єри, де кожен здатен відчувати себе особистістю, рівним серед рівних. Талановитих представників «золотого віку» запросять до участі у фестивалі аматорської творчості «Немає віку у натхнення», а молодь – до аналогічної творчої акції благодійного спрямування «Молодість – старості». Клубні формування «Срібна нит-ка», «Друге дихання», «Старість – в радість» забезпечать різноманітне, змістовне дозвілля: вечори ліричних спогадів «Зрілість – це наша юність з мудрими очима», вечори поезії «Доле жіноча, ми собі просимо літа без осені», вечори улюблених мелодій «Тихо над річкою», «Пісне, ти юність мою пам'ятаєш?», неформальні дружні зустрічі різних поколінь «Люди з планети «Зрілість», «Треба жити довго, щоб бути молодим», «Як ми здобували Перемогу: кохання, дружба, гумор, милосердя на війні, ми та наші союзники, уроки війни», відзначення ювілейних дат «Поздоровляють від душі внучата, дочки й синочки» тощо.

Є у сільської бібліотеки ще одна, дуже важливе в очах громадськості завдання, – бути місцевим меморіальним центром, де зберігається документальна спадщина, пам'ятки народної культури та побуту; ведеться літопис села з днів далеких і до сьогодення, вивчається історія краю в подіях, фактах, іменах. Деякі сільські бібліотеки обирають краєзнавство основним профілем своєї діяльності, отримуючи статус бібліотеки-музею. Така робота, що здійснюється за активної підтримки освітян, молоді, місцевих ентузіастів, сприяє пробудженню в людей глибоких патріотичних почуттів, земляцької єдності; виховує активну життєву позицію, бажання своїми ділами примножувати славу своїх рідних міст. Напрямки краєзнавчих пошуків, досліджень можуть бути різноманітними: історичне краєзнавство, літературне та культурно-мистецьке, етнографічне, вивчення бібліотечної історії. Наприклад, сільські бібліотекарі Новоархангельської ЦБС Кіровоградської обл. на семінарі з проблем краєзнавства провели творчу дискусію, в ході якої обговорили наступні питання:

- якими новими рубриками за останній час було доповнено краєзнавчі довідкові апарати?
- чи можете ви назвати масові заходи бібліотеки, які б викликали резонанс, відгуки преси, сприяли б підвищенню авторитету вашої бібліотеки?
- чи були спроби у вашої бібліотеки повернути до життя невідомі факти, імена, події з історії вашого регіону?
- чи збираєте ви матеріали з історії бібліотек регіону з метою створення літопису бібліотек?
- чи підтримуєте ви зв'язки зі своїми видатними земляками?
- які клуби з краєзнавства в вас працюють?

- як ви співпрацюєте із ЗМІ?

В роботі з краєзнавчими документами бібліотеки району використовують різноманітні види виставок (виставка-роздум, виставка-подорож, виставка-вернісаж, виставка-експозиція, інформаційні вітрини). З'явилися і нові форми популяризації літератури – наприклад, слайд-розповіді, краєзнавчі аукціони та турніри, краєзнавчий диліжанс «Аура села та доля героя», краєзнавчий брейн-ринг «Дні і роки: історії кроки», вечір цікавого краєзнавства. Тут стали популярними свята - реставрації, що відроджують старовинні народні традиції; краєзнавчі марафони, історичні екскурсії «Пройдемо вулицями села», історико-поетичні альманахи «Запалимо свічку пам'яті», цикл заходів, присвячених видатним місцевим родинам. Бібліотекарі планують проведення конкурсів місцевих умільців, виставки продукції, виготовленої в домашніх умовах, обирання Містера та Міс «Золоті руки», екзамен на звання зразкового господаря та господарки, тематичні засідання «Домашній всезнайка», «Мистецтво домашніх чарівників». Пропонується скласти карту народних ремесел свого району чи села, абетку говірок, прислів'їв, пісень, колядок та щедрівок; збирати навіть і такі ознаки місцевої ідентичності як найбільш поширені клички тварин або прізвиська людей.

В сільських бібліотеках організовуються конкурси малюнків та фотографій «Мій улюблений куточок села» або «Впізнай це місце у селі» (на фото з сімейних архівів); конкурси-кросворди «По мапі нашої області»; творчий конкурс «Краю мій – гордість моя» (пісні, легенди, есе про знаних земляків, фото, живопис, родове дерево). Проводяться історичні уроки-хроніки «Я є зернинкою великого народу», «Герої і подвиги людей мого села», «Дорога до дому».

Дозвіллева практика сільських бібліотек сьогодні часто виходить поза її стіни. Разом з клубними установами, школами, громадськими організаціями вони ініціюють чимало цікавих заходів, які водночас задовольняють потреби громади в змістовному відпочинку і мають певну суспільну значущість. Нові ідеї в організації дозвілля, які були запропоновані методистами Донецького обласного учбово-методичного центру культури, можуть успішно використовуватись і невеликими сільськими бібліотеками. Це, наприклад, фестиваль дворових (вуличних) ігор, свято кумів «Ой, кум та кума...», «Їжте на здоров'я» (свято української кухні), «Ювілей батьківсько ї хати», свято старої фотографії «З мого альбому», свято грибів, свято соняшника «Золоті твої шапки», свято лісу, жіноче свято хустки «В мене хусток повна скриня», свято робочих рук, свято вареників, свято саду «Садок коло хати», свято яблука «Яблунева феєрія», свято хліба, свято велосипеда «Два колеса, дві педалі».

Подібні акції прислужують культурній своєрідності села, створенню його культурного бренду, що є дуже привабливим для розвитку «зеленого» та сільського туризму.

Серед запропонованих донецькими колегами проектів формування місцевої етнокультурної ідентичності є, наприклад, концепція проекту свята річки Сіверського Донця. Мета проекту – привернення уваги до проблеми з охороною середовища навколо Сіверського Донця та збереження його як джерела питної води Донбасу. Напрямки проекту: використання образів матері-Землі та доньки-Річки; з чого починається річка – з джерела, яке потім повниться; течія річки – течія життя; перегук сіл, що розташовані на березі річки; обряди, пов'язані з водою; розважальна програма на воді (плавців, човнярів, нирців, рибалок тощо).

Сільським бібліотекам було б цікаво познайомитись з технологією проведення Дня Європи. В програму можуть увійти наступні напрямки: тематична програма «Україна - держава європейська», розробка моделі «Європейське містечко» (на виставці або ярмарку), підготовка

зустрічі з ветеранами війни «Ми йшли колись дорогами Європи», проектування розважальної програми «Відпочиваємо по-європейські».

Пропонується концепція марафону-конкурсу культурних подій, мета якого розбудити місцеву ініціативу через культурну подію, яка зацікавить більшість або окрему частину населення.

Основні завдання:

- історичні особливості місцевості;
- активність та ініціативність населення;
- розбудити інтерес людей до своєї культури;
- подія на народній традиції.

Що врахувати:

- заключний захід – показ більшості подій у фрагментах;
- нагородити кожному подію (тобто людей, що її творили);
- широке висвітлення в ЗМІ;
- виставка фотографій «Культурна подія».

Концепція проекту «**Опитнянськ – садівний світ**» має на меті активізувати відродження донецьких садів на досвіді дослідної станції, розвивати культуру садівництва, розвиток міжнародного співробітництва.

Напрямки:

- клуб «Садівник» (цикл заходів);
- День садівника;
- ярмарок саду;
- виставка карикатур «Не з'їм, так понадкушую»;
- реклама фруктових соків з підключенням їх виробників;
- свято яблука

Головною метою проекту сільського **Свята велосипеду** є привернути увагу до найбільш надійного та екологічно чистого засобу пересування в сільській місцевості – велосипеду.

Напрямки:

- «Велопарк» – вуличні оглядини парку велосипедів;
- виготовлення велостоянок в громадських місцях;
- конкурси велосипедів та їх хазяїв;
- найохайніший;

- найкумедніший;
- наймодерновіший;
- ретро-велосипед;
- найзручніший;
- самий-самий;
- оркестр звукових сигналів;
- атракціон-VELOФІГУРИСТИ.

Змагання:

- на швидкість;
- на спритність;
- на рівновагу;
- дитячі велосипеди.

Авторська ідея свята «**Медуниця**» включає такі головні моменти:

- концертний майданчик «Бджолина тусовка»;
- торгівельні рядки;
- конкурсна програма:
 - а) «Для бджілки теремочки – як садиба для донечки»;
 - б) «Медовуха по самі вуха»;
 - в) «Пряничне медове містечко»;
 - г) «Бджолина панацея» – лікувальна (віск, мед, жало, пилок і т. ін.);
 - д) «Солоденький ти мій» – конкурс для бджолярів, пасічників;
- сувеніри з воску;
- виставка-конкурс саморобних іграшок «Бджола Майя»;
- оформлення всього майданчика «Квітова поляна» квітами та стилізованими столиками-«ромашками».

Долучаючись до подібних проєктів, бібліотека не підміняє собою клубний заклад, а намагається бути помітнішою та сучаснішою в очах реальних або потенційних користувачів; опанувати нові дозвіллі технології, нові засоби соціальних комунікацій. Вона вчиться, вона змінюється, вона заявляє про себе громаді: «Я вам потрібна!»

Опитувальний лист читача бібліотеки

Шановний читачу!

Переконливо просимо Вас відповісти на ряд питань опитувального листа, що пропонується. Ваші відповіді допоможуть нам визначити роль бібліотеки у Вашому житті і її місце в житті нашої громади.

1. З якого часу Ви є читачем бібліотеки (вказіть, по можливості, рік)_____

2. Як часто Ви буваєте в бібліотеці (підкресліть):

- один раз на тиждень і частіше
- приблизно один раз на місяць
- приблизно один раз на 2-3 місяці
- два-три рази на рік і рідше

3. З якою метою Ви відвідуєте бібліотеку? (підкресліть не більше 3-х відповідей):

- розширення кругозору
- підготовка до учбових занять
- самоосвіта
- підвищення професійного рівня
- громадська діяльність
- любительські заняття
- відвідування масових заходів
- відпочинок, емоційна розрядка
- спілкування з цікавими людьми
- інші цілі (вказіть)_____

4. Чи часто Вам вдається отримати в бібліотеці літературу, яку Ви питаєте? (підкресліть):

- завжди отримую
- майже завжди
- дуже рідко
- ніколи

5. Що впливає на Ваш вибір літератури (підкресліть):

- поради друзів, знайомих
- спостерігаю, що здають інші читачі і беру ці книги
- шукаю книги, що мене цікавлять, в каталогах бібліотеки
- вибираю книги за порадою бібліотекаря
- вибираю книги самостійно
- інші варіанти (впишіть)_____

6. Чи доводилось Вам відвідувати заходи, що проводяться бібліотекою?(підкресліть)

Так Ні

Якщо «так», то які, і що Ви можете про них сказати?
(впишіть)_____

7. Чи задовольняє Вас якість обслуговування в бібліотеці? (підкресліть)

Так Ні

Якщо «ні», то що саме викликає Ваше невдоволення (підкресліть)

- відсутність необхідної літератури та періодичних видань
- низька культура обслуговування
- відсутність комфорту, затишку
- режим роботи бібліотеки
- формальне, байдуже ставлення до читачів
- інше (впишіть)_____

8. Чи берете Ви або члени Вашої родини участь в благодійній допомозі бібліотеці (підкресліть):

- книжкові подарунки
- волонтерська діяльність
- допомога в організації та проведенні масових заходів

(впишіть)_____

9. Чи досягла бібліотека найоптимальнішого використання ресурсів? (підкресліть)

- оптимальні робочі години Так Ні
- оптимальне розміщення засобів обслуговування

Так Ні

10. Чи працює бібліотека ефективніше, плідніше сьогодні:

ніж у попередні роки Так Ні Не завжди

ніж інші бібліотеки Так Ні Не завжди

11. Якою мірою бібліотека відповідає сучасним вимогам громади (підкресліть)

Відповідає Більшою мірою Меншою мірою Не відповідає

12. Повідомте, будь ласка, деякі дані про себе (підкресліть):

Стать: чол., жін.

Вік: до 15 років, 15-21, 22-30, 31-45, 46-60, більше 60

Освіта: середня, середня спеціальна, вища

Рід занять (впишіть) _____

Дякуємо Вам за участь!

Список використаних джерел

1. Абрамовских В. Измениться, чтобы быть востребованными / В. Абрамовских // Библиотечное дело.– 2008. – №18. – С.39-40.
2. Астапенко Т. Модельна бібліотека: програма в дії [Електронний ресурс] / Т. Астапенко. – Режим доступу: <http://moba.net.ua>
3. Белозерова Н. Легко ли быть первым? / Н. Белозерова // Библиотека. – 2009. – № 9. – С.33-36.
4. Блюдова Л. Золотые правила выживания: основные направления библиотечной политики в повышении значимости сельских библиотек культурно - досуговых учреждений / Л. Блюдова // Библиотечное дело. – 2009. – №3.– С.6-7.
5. Богза Н. Модель сільської бібліотеки: професійне бачення / Н. Богза // Бібліотечний форум України. – 2008. – №4. – С.25-28.
6. Бражникова С. Моя многофункциональная профессия: Деятельность сельских библиотек на современном этапе / С. Бражникова // Библиотечное поле. – 2008. – №1. – С.15-17.
7. Від обслуговування населення – до співпраці з ним: Публічні бібліотеки / НПБУ. – К, 2007. – 55с.
8. Говорина Л. Взаимодействие сельских библиотек с учреждениями социальной работы Заринского района: проблемы, перспективы их решения [Электронный ресурс] / Л. Говорина. – Режим доступа: <http://publiclibrary.ru>
9. Головки С. Библиотечная деятельность: принципы обновления: научно-методическое пособие. М.: Либерей – Бибинформ, 2008. – 128 с. («Библиотекарь и время. XXI в.». Вып.83).
10. Жить и помнить[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vlukilibrary.ru>
11. Ивченко А. «И не погаснет то, что раз в душе зажглось...» /А. Ивченко // Библиотека. – 2009. – №10. – С.2.
12. Кашкаров А. Дело было в Сметанино...: сельская библиотека в центре пилотного проекта /А. Кашкаров // Библиотечное дело. – 2009. – №3. – С.29-30.
13. Колгина М. Отцы и дети – есть контакт /М. Колгина // Библиотека. – 2009. – № 9. – С.25-28.
14. Краєзнавство Новоархангельщини: сучасний стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://sites.google.com>
15. Ладвинська А. Роль бібліотеки в житті сільського жителя /А. Ладвинська // Соціологічні дослідження в бібліотеках. – 1999. – вип.23. – С.3-19.
16. Ловкова Т. Библиотека как центр досуга: учебно – методическое пособие. – М.: Либерей – Бибинформ, 2009. – 104 с. («Библиотекарь и время. XXI в.». Вып.102).
17. Мастипан О. Сільські бібліотеки України: реальний стан, проблеми, перспективи (за результатами дослідження) /О. Мастипан // Бібліотечна планета. – 2008. – № 3. – С.14-17.
18. Матвійчук О. Закономірності розвитку бібліотек як соціокультурних центрів України [Електронний ресурс] / О. Матвійчук. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
19. Матлина С. «Модельная» – значит образцовая...: проект «Модельные сельские библиотеки» / С. Матлина // Библиотечное дело. – 2008. – №18 – С. 19-20.
20. Мелентьева Ю. Сельская библиотека: проблемы развития и перспективы: научно – методическое пособие. – М.: Изд-во «Либерей», 2003. – 92 с.
21. Мелентьева Ю. Технологии продвижения чтения в нечитающую среду: Опыт библиотек России [Электронный ресурс] / Ю. Мелентьева. – Режим доступа: <http://libportal.org.ua>
22. Місія публічних бібліотек: інформаційні матеріали / Полтавська ОУНБ ім. І. Котляревського. – Полтава, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.pl.ua/resursi/nashi_vidannja/misija_publichnikh_bibliotek
23. Ни дня без праздника [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kalendar.ru>
24. Новые возможности сельских библиотек // Библиотека. – 2004. – №2. – С 34-36.

25. Осипова М. Сельская библиотека в социокультурном центре – начало пути [Электронный ресурс] / М. Осипова. – Режим доступа: <http://nlr.ru>
26. Основные направления деятельности библиотеки на селе: формы и методы предоставления информации, номенклатура услуг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://library.ru>
27. Панорама библиотечной жизни области: опыт, новые идеи, тенденции развития. Вып. 3/55/ Нижегородская государственная универсальная научная библиотека им. В. И. Ленина. – Н. Новгород, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nlr.ru>
28. Птиченко О. Куда бегут современные дороги Урала? / О. Птиченко // Библиополе. – 2010. – №4. – С.2-5.
29. Публічна бібліотека: Місія (з досвіду різних країн. Погляд методиста) / НПБУ. – К.,2004. – 43 с.
30. Публічні бібліотеки: сучасні принципи буття в умовах оновлення суспільства: з досвіду роботи публічних бібліотек Східної України / Харківська ДНБ.- Харків, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korolenko.kharkov.com>
31. Публічні бібліотеки – центри соціально-правової інформації /Черкаська ОУНБ ім. Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2008. – 12с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.ck.ua>